

CZU: 81:[165 + 008]

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.5803008>

**SISTEMATIZAREA INTEGRALISMULUI ȘI RESISTEMATIZAREA ȘTIINȚEI.
CONTEXTUALIZAREA TRANSDISCIPLINARĂ (EPISTEMOLOGICĂ)
A INTEGRALISMULUI LINGVISTIC***

Lucia MUREȘAN

Centrul Internațional de Aplicații și Cercetare Transdisciplinar-Integrativă

Pentru a extinde impactul coșerianismului asupra întregii culturi/ceiloralte domenii ale cunoașterii, este esențială implicarea Transdisciplinarității în studiul Lingvisticii Integrale. Lucrarea propune o privire transdisciplinară asupra modului în care Eugeniu Coșeriu își construiește modelul lingvistic și asupra Lingvisticii Integrale însăși, evidențiind posibilitatea de sistematizare a Integralismului din această perspectivă și, desigur, de implementare a modelului integralist în celelalte domenii ale culturii - activității umane. Implicarea „principiului coșerian al integrării” în actul fundamental al oricărui domeniu de activitate presupune re(cu)perarea dinamicității esențiale integrative, a creativității domeniului respectiv și trece prin formularea unei noi epistemologii, care este tema centrală a lucrării de față.

Cuvinte-cheie: integralism, transdisciplinaritate, epistemologie, ternarizare, model.

THE SYSTEMATISATION OF INTEGRALISM AND THE RESYSTEMATISATION OF SCIENCE.

TRANSDISCIPLINARY (EPISTEMOLOGICAL) CONTEXTUALISATION OF LINGUISTIC INTEGRALISM

In order to extend the impact of Coserianism to the whole culture, it is essential to involve Transdisciplinarity in the study of Integral Linguistics. The paper proposes a transdisciplinary view on how Eugeniu Coșeriu builds his linguistic model and on Integral Linguistics itself - highlighting the possibility of systematising Integralism from this perspective and certainly, of implementing the integralist model in other areas of culture/human activity. The involvement of the “Coserian principle of integration” in the fundamental act of any field of activity presupposes the (re)habilitation of the essential integrative dynamicity, creativity of that field and goes through the formulation of a new epistemology - which is the central theme of this paper.

Keywords: integralism, transdisciplinarity, epistemology, ternarization, model.

Centenarul nașterii lui Coșeriu – moment comemorativ și, în același timp, institutiv pentru științele limbajului și ale culturii – s-a constituit ca șansă de exprimare a „nevoii de Coșeriu” [1] nu doar din interiorul, ci și din afara cadrului lingvisticii. Intenționând o sistematizare a Integralismului coșerian din perspectiva întregii culturi, lucrarea de față prezintă câteva repere esențiale privind extinderea coșerianismului asupra celorlalte domenii ale cunoașterii, în cheie Transdisciplinară – situație care trece cu necesitate prin *separarea epistemologică a Integralismului de Lingvistică*; vom raspunde cu această ocazie la întrebarea „*ce este Integralismul?*”

Dat fiind faptul că *Lingvistica este știința pilot a culturii* – Modelul Integralist (coșerian) al Lingvisticii este, prin urmare, *Modelul (Pilot al) Culturii / Științei Integraliste*, de care avem atât de mare nevoie astăzi pentru a redresa civilizația în care trăim în manieră integrativă – adică, pentru a trece de la *fragmentarismul* în care ne adâncim pe zi ce trece (și care este decreativ) la *integralism* (adică, la creativitate) în toate actele noastre umane; căci, așa cum observa Anton Dumitriu, pentru a avea o civilizație funcțională, așadar matură – care să servească omului și nu să îl submineze – avem nevoie de principii organice ale culturii și primele principii organice în cultură avem șansa să fi apărut, iată, în lingvistica integrală.¹

Implicarea „principiului coșerian al integrării” în *actul fundamental* al oricărui domeniu de activitate, exact așa cum a procedat Eugeniu Coșeriu pentru lingvistică / limbaj, presupune *re(cu)perarea dinamicității esențiale*, integrative, a „materiei” domeniului respectiv și trece inevitabil prin formularea unei noi epistemologii. Această dinamicitate recuperată generic pentru celelalte domenii ale culturii implică fundamental schimbarea / creativitatea, urmând cu exactitate analog modelul coșerian al schimbării lingvistice, astfel că *perspectiva Epistemologică nou constituită servește drept model de reconstrucție a științei / activităților*

*Comunicare plenară în cadrul Colocviului Internațional de Științe ale Limbajului „Eugeniu Coșeriu”, ediția a XVI-a, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, 24 septembrie 2021.

¹ Această „greutate” excepțională a Lingvisticii Integrale în cultură este stabilită, într-un fel sau altul, de toți marii discipoli și exegeți coșerieni; pentru faptul că în aceste condiții doctrina integralistă nu este totuși larg cunoscută, vor fi propuse câteva explicații la compartimentul *Miracolul culturii*.

omului la nivel universal. Desigur, vorbim de un tip cu totul nou de știință – știința de tip integralist ale cărei principii / postulate le vom prezenta la final – în comparație cu principiile galileene ale științei moderne (fragmentariste).²

Dat fiind faptul că subiectul anunțat implică prezentarea analogă a întregii Lingvistici Integrale, putem înainta în acest cadru restrâns, doar cu ajutorul unor sugestii, prezentarea unor rapoarte de fapte și (desigur, intuitiv) a modelului Epistemologic complet pe care îl putem deduce urmând traseul indicat, *transdisciplinar*. Etapele prezentării vor fi: 1. Introducerea ideii de Epistemologie Ternară; 2. Transdisciplinaritatea – repere esențiale; 3. Conjugarea Lingvisticii Integrale cu Transdisciplinaritatea – repere; 4. Epistemologia ternară și câteva idei despre importanța Complexității; 5. Implementarea noii epistemologii – cercetarea continuă de tip Integralist-Transdisciplinar-Holomeric/Complex, fundamentul civilizației de tip integrativ.

Perspectiva epistemologică „Integralist-Transdisciplinară” este dezvoltată cu ocazia cercetării doctorale „Un model transdisciplinar al comunicării” [2], în coordonarea domnului Acad. Prof. Dr. Basarab Nicolescu, părintele fondator al transdisciplinarității – unde am tratat fundamental relația dintre Lingvistica Integrală și Transdisciplinaritate, constatând treptat până la finalul cercetării complementaritatea surprinzătoare, deplină, a celor două doctrine. Am obținut astfel o schiță elementară a contextualizării epistemologice a integralismului coșerian prin intermediul transdisciplinarității – pe care am sistematizat-o în lucrări și prezentări ulterioare, inclusiv aplicative pentru toate ariile de lucru ale comunității umane – ceea ce atât Lingvistica Integrală cât și Transdisciplinaritatea permit și, de fapt, propun/favorizează.

Introducere simplă în Epistemologia Ternară. Am propus acest model epistemologic sub numele de „Epistemologie Ternară” cu ocazia Congresului al III-lea Mondial de Transdisciplinaritate [3], cu toate că tema a fost elucidată sub toate aspectele esențiale³ încă din perioada tezei doctorale. Cu ocazia acestui Congres am avut însă șansa de a intra în studiul Complexității lui Edgar Morin și de a preciza reperele considerate în raport cu această doctrină despre care am constatat că este analogă Holomerului⁴ lui Noica (am susținut cu această ocazie faptul că *Holomerul lui Noica este superlativul Complexității lui Edgar Morin*⁵).

O schiță elementară a Epistemologiei Ternare ar fi aceasta: este un sistem *tridimensional - tridoctrinar*, în care 1. *Integralismul conferă Conceptele universale, ternarii noii culturi*, respectiv, noii civilizații; 2. *Transdisciplinaritatea aduce metodologia demergerii ternare coerente în Realitate*, iar 3. *Holomerul, susține exigențele Complexe ale Realității vis-à-vis de această demerger ternară* – exigențe care se pare ca sunt în întregime de tip relațional.

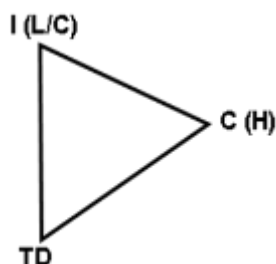

Fig.1. Schița constitutivă a Epistemologiei Ternare (I – Integralism, L/C – Lingvistic/Cultural, TD – Transdisciplinaritate, C – Complexitate, H – Holomer).

² Tabelul nr.3 din compartimentul *Postulatele științei integraliste* prezintă comparativ aceste corespondențe.

³ Curajul de a spune că au fost investigate „toate aspectele esențiale” ale temei vine din faptul că am urmărit în cercetare *toate aspectele esențiale ale doctrinei coșeriene* și nu pentru că ar fi posibil, altfel, să „esențializăm” lucrurile și, deci, să prefigurăm un model complet și coerent în vreun domeniu; prin toată această cercetare am realizat faptul că *esențializarea este posibilă exclusiv prin teoria integralistă a limbajului* (de asemenea, „exhaustivitatea” de tip integralist are alte criterii decât cea fragmentaristă, care prin definiție nu poate fi atinsă – în primul rând, nu se adresează totalității sumative). Nu putem avea până la Coșeriu o definiție clară a esențializării, pentru că raportarea esențelor trebuie făcută prin definiție la „întregi” – așadar, la principiile integraliste. Rolul culturii înseși este trecerea de la „întregi” (pe care nu îi vom vedea niciodată) la *principiile integraliste* (cu care putem opera).

⁴ „Holomerul”, termen creat de filozoful român Constantin Noica, este compus din cuvintele grecești *holos* – întreg și *meros* – parte și se referă la faptul că părțile unui întreg au o relație „autoconsistentă”, putem spune azi, cu întregul – toate părțile fiind relaționate între ele și cu întregul însuși, astfel încât „fiecare parte dă seama de întreg”. Basarab Nicolescu subliniază mereu ideea că *fiecare particulă cuantică există și este ceea ce este pentru că toate celelalte particule există și sunt ceea ce sunt* – aceasta fiind matricea fundamentală a universului (întregului) căruia îi suntem parte.

⁵ Una dintre mizele Congresului, pe lângă prezentarea deschiderilor transdisciplinare pentru dezvoltarea unei noi civilizații, a fost tocmai conceptualizarea relației dintre Transdisciplinaritate (Basarab Nicolescu) și Complexitate (Edgar Morin) – discuție deschisă de câteva decenii și care, în cercetarea proprie, este elucidată prin introducerea în ecuație a *Integralismului Lingvistic*.

Acest model este practic un organism viu (ceea ce se observă când îi punem în mișcare / exprimăm capacitatea complexă relațională⁶), în care Integralismul este „mai mult” *organic* (reprezintă organicitatea modelului), Transdisciplinaritatea este mai mult *funcțională* (reprezintă funcționalitatea), iar Complexitatea / Holomerul mai mult⁷ relațională (reprezintă relaționalitatea, dimensiunea relațională, în cadrul modelului). Integralismul este mai mult „organic” și nu așa cum ne-am aștepta, „funcțional”, deoarece, așa cum am sugerat deja, este vorba de singura disciplină (lingvistica) și singurul model cultural (lingvistica integrală) care poate să propună în cultură, *organic*, conceptele efective necesare întregii culturi (și aferent, întregii civilizații): *acestea nu pot să apară și nu se pot sistematiza în cultură decât printr-o teorie a limbajului, respectiv, o teorie integralistă a limbajului* și orice integrare a aspectelor oricărui alt domeniu, pe care dorim să îl resistemimizăm integrativ, are nevoie de ghidajul *organic* al integralismului deja constituit. Nu putem reconstitui un domeniu în afara limbajului domeniului în cauză, respectiv a limbajului universal (coșerian), care este ternar (vorbire universală, limba istorică, discurs personal). *Este necesar ca toate aceste aspecte – repere conceptuale determinante în procesul constituirii lingvisticii integrale să fie respectate analog în demersul constituirii / reconstruirii integrative a oricărui domeniu.* Aceasta este, așadar, o schiță *constitutivă* a Epistemologiei Ternare.

Printr-o schiță de *constituire*, de „modelare ternară”⁸ însă, putem sugera *circularitatea elementară autconsistentă necesară dezvoltărilor în cadrul constituirii unui Model Epistemologic Ternar* – așa cum a lucrat și Coșeriu pentru limbaj (axul fundamental al omenității / culturii), și anume – avem circularitatea relaționării dintre: 1. *noua teorie științifică – Integralismul*, 2. *noua metodologie științifică – Transdisciplinaritatea* și, respectiv, circularitatea elementară dintre acestea două (circuitul mic, în Fig.2) și 3. *explicitarea autoconsistenței universale / universalității care este holomerică sau complexă – Holomerul sau Complexitatea* (circuitul mare din Fig.2). Am ajuns la acest ternar doctrinar observând că, în fapt, *Complexitatea are nevoie de Integralism și Transdisciplinaritate pentru a se valida efectiv, adică Epistemologic ternar, aceasta fiind singura sa constitutivitate.* Complexitatea este validată prin însăși co-participarea creativă a omului la univers / actul universal, care să respecte universalitatea; practic, Complexitatea nu este validată încă, prin participarea activă / vie a omului la Realitate (omul științei moderne a descompus doar, până azi, realitatea, pentru a o lua în studiu); cu alte cuvinte, E.Morin doar o descrie, o pune în esență, pentru recuperarea ei din fragmentarism – ea este oarecum „în așteptare” – iar această validare a complexității universale se poate realiza exclusiv prin, începând cu participarea ternară a omului la Realitate [4, 4-6]. Complexitatea este expresia unui holomer, care arată și modul în care poate fi reperată această forță indestructibilă a apartenenței fiecărei părți la întreg.

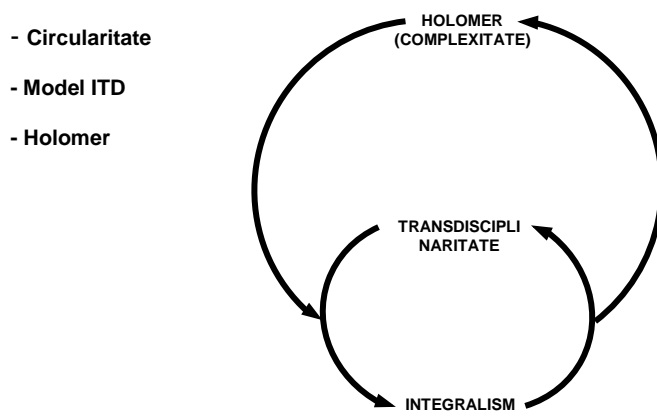

Fig.2. Schema circulară / de constituire a Epistemologiei Ternare (se observă *dinamica* circulară a relaționării, sistemul devenind astfel, în reperele precizate, un holomer – cu alte cuvinte, intră în circuitul universalității pentru care condiția esențială este ca partea să dea seamă de întreg).

⁶ Așa cum atrag atenția atât E.Coșeriu, cât și B.Nicolescu, lucrurile sunt, și în cazul științei *integralist-transdisciplinare* (principal complexă), precum în cazul științei fragmentarist-disciplinare (principal naturalistă), dependente legitime de observație – experiment.

⁷ Acest „conector integrativ” / „factor de integrare” – *mai mult* – ține de consistența specifică a modelului epistemologic ternar.

⁸ Expresia „modelare ternară” conține un pleonasm, deoarece pentru modelare este nevoie esențial de 3 termeni, nu există „modelare” binară, ci doar fragmentare (desprindere / decupare din context). Modelul acestei modelări ternare este conceput cu ocazia disertației (1997, nepublicată); *pentru modelare este esențial să trecem la reprezentări circulare.*

Putem aprecia că această modelare ternară este modul în care a lucrat însuși Coșeriu pentru obținerea modelului integralist – deși am pus la baza schemei circulare integralismul ca fiind deja constituit; *pentru a-l constitui, el înainta în Realitatea complexă a limbajului respectând Complexitatea reală a limbajului, în modalitate Transdisciplinară* – cunoscând în nuce, de la început, Lingvistica Integrală.

Înainte de a trece la prezentarea unor idei extrem de succinte despre Transdisciplinaritate, sunt importante două observații privind Epistemologia Ternară.

Obs 1. În această epistemologie nu ne mai referim principial la ontologie, ci la *deontologie*; așadar, nu doar observăm și fragmentăm / luăm în studiu, analiză, ontologia dată, ceea ce există deja, „natural”, ci *Epistemologia Ternară se referă tocmai la trecerea de la existență la devenire* – aspectul caracteristic fundamental pentru ființa umană; coerența instituirilor – constituirilor realizate prin co-participarea discursivă (coerentă) a omului la universalitate este ghidată exclusiv *deontologic*.⁹

Obs.2. O situație importantă, decelabilă mai degrabă din afara lingvisticii integrale – fiind esențială perspectiva altei / altor discipline care necesită analog integrare – este aceea că nici filozofia (umanistă) nu ajută la extragerea Integralismului din Lingvistică, gândirea filozofică (dezvoltarea filozofiei umaniste) fiind „siameză”, prin definiție, cu substanța și evenimentele / înțelegerea limbajului (dezvoltarea lingvisticii). Filozofia (umanistă) nu se poate extrage pe sine pur și simplu din această *siamezitate cu lingvistica*, pe care o avem dintotdeauna, fără mijloace cu totul noi, clar definite; așa cum explicitează profesorul Mircea Borcilă într-un interviu cu totul excepțional, „o asemenea disociere este, în realitate, mult mai greu de făcut, în stadiul actual al lingvisticii” [5] dar și al filozofiei, așa preciza, – referindu-se la separarea dintre lingvistică și filozofie. Pentru a înainta cu mijloace actuale într-un astfel de demers este important să luăm în considerare faptul că *universul este complex (fiecare parte din întreg există și este ceea ce este pentru că toate celelalte părți din întreg există și sunt ceea ce sunt) iar Filozofia, pentru a fi „integrală”, trebuie raportată la întreaga universalitate (complexitate) – nu doar la științele culturii; filozofia de factură umanistă nu este și nu poate fi complexă în sine – ea are nevoie, pentru disocierea de lingvistica (integrală) și pentru a răspunde complexității / a deveni integrală, de intervenția unui al treilea termen – a unui instrument adecvat*.

Oricât ar părea de ciudat la prima vedere, *acest al treilea termen – cheia / instrumentul de operare integrativă în lumea culturii – este adus în scenă de științele naturii*, însă este vorba de această dată de *aportul epistemic al fizicii cuantice*, concretizat într-o nouă metodologie științifică, deplin articulată – ontologic, logic și epistemologic – transdisciplinaritatea.

În fapt, pentru desprinderea Lingvisticii de Filozofie, în procesul dezvoltării fiecareia dintre ele către integralitate, este necesară, pe de o parte, o nouă metodologie științifică – pe care, iată, Eugeniu Coșeriu o urmează impecabil, el fiind profund transdisciplinar în întregul său demers de constituire a Lingvisticii Integrale – iar, pe de alta, este necesară perspectiva unui domeniu „martor”, din afara cadrelor lingvisticii / altul decât lingvistica, un domeniu care tinde și el inevitabil (vital) spre integrare; în opinia mea, acest rol poate fi îndeplinit de medicină – respectiv, *vindecarea integrală* – care conține atât apelul la cultură, cât și la natură, deci reprezintă posibilitatea complexă de a ne recupera integrativ (la toate nivelurile / sub toate aspectele implicate). În cercetarea proprie, vindecarea este axializată deplin de limbaj / discursul integrativ uman, căruia îi răspunde analog în totalitate; putem spune că fiecare cuvânt-termen-concept neclar stagnant generează o afecțiune în timp – de aceea, coerența discursului / conștiinței este esențială în vindecare [6]. În același timp, este important să spunem că pentru a clarifica ideile - conceptele, avem nevoie în fapt de o metodologie ternară [7]. *Metodologia ternară / ternarizării este cheia dinamizării unei discipline / domeniu înspre integrativitate – intuită perfect de Coșeriu atunci când a dezvoltat Lingvistica Integrală*. Prin acest demers de ternarizare (condus epistemic) putem înțelege așadar *ce înseamnă Filozofia (integrală)* și putem intui faptul că *Integralismul*, acest „corp subtil” al Lingvisticii Integrale, *este în fapt tocmai Filozofia (Integrală)*, deoarece, pentru a se constitui, Lingvistica Integrală a utilizat atât repere fundamentale din filozofia umanistă, cât și transdisciplinaritatea – articulându-le cu respectarea complexității în demersul integrativ al dezvoltării lingvisticii integrale.¹⁰ *Filozofia este de fapt (trebuie să fie) întotdeauna demersul integrativ, integrativitatea față de partea care suntem / pe care o luăm în considerare, cercetare, la un anumit moment*.

⁹ Principalele repere ale unei deontologii universale sunt prezentate în Tabelul nr.2 din compartimentul *Deontologie universală*.

¹⁰ Dezvolt tema Filozofiei (integrale) mai pe larg în articolul „Între Peirce și Coșeriu. Incompletitudinea de tip transdisciplinar și completitudinea ternară. Ce este filozofia?”, în pregătire pentru publicare în revista *Transdisciplinary Journal of Engineering & Science (TJES)*.

Putem spune din acest motiv că nu avem, până la momentul integralist, doctrine filozofice complete în cultură, sau teorii efective în orice domeniu, ci doar propuneri parțiale. De asemenea, nu a existat o epistemologie completă până în acest moment (ci doar o „atmosferă” epistemologică, de fiecare dată ea neputând fi precizată în toate repererele sale esențiale). Așa cum spune profesorul Mircea Borcilă, Eugeniu Coșeriu *reîntemeiază științele umaniste* prin demersul său de reconstituire a disciplinei limbajului.¹¹ Putem afirma în acest sens că nu a existat până acum un model real (complet) în vreun domeniu – epistemologic, desigur, la bază; există doar încercări parțiale de concepte, epistemologii, modelare, până în pragul integralismului; *aspectele fundamentale ale Integralismului sunt astăzi „aspecte prime” în cultură* – și ca atare pot fi implementate în dezvoltarea analogă a aspectelor integraliste în alte domenii. Ele devin unitare, utile – se poate lucra cu ele eficient în spiritul unei noi civilizații, sustenabile – exclusiv susținând toate rigorile *deontologiei de tip integrativ*.

Ce este, pe scurt, transdisciplinaritatea și de ce avem nevoie de această nouă metodologie științifică, pentru contextualizarea epistemologică a Lingvisticii Integrale? Transdisciplinaritatea apare urmare a multiplicării extreme a limbajelor de specialitate, care au evoluat pe tot parcursul dezvoltării lor fără a avea în vedere o posibilitate ulterioară de colaborare. Dacă în anul 1300 existau doar 7 discipline, în anul 1950 numărul lor ajunsese la 54, însă după nu mai mult de 25 de ani erau deja 1845, iar în anul 2011 existau peste 8000 de discipline – un adevărat „Big Bang” disciplinar [8]; putem, desigur, presupune că azi avem mult peste 10.000 de limbaje autonome de specialitate, care însoțesc tot atâtea linii autonome de activitate și care, desigur, fac absolut imposibilă luarea unei decizii raționale în baza lor, în situațiile complexe în care ne aflăm.

În acest context apar tendințe firești de punere împreună a cunoștințelor „autonome”, izolate – prin *multi-disciplinaritate* (studierea unui obiect prin intermediul mai multor discipline), *interdisciplinaritate* (transferul metodelor dintr-o disciplină în alta), iar în anul 1970 epistemologul Jean Piaget propune termenul *transdisciplinaritate*¹² – interpretat inițial ca semnificând o regenerare a ceea ce este *în* și *între* discipline. După 15 ani, odată cu apariția cărții „Noi, particula și lumea”, transdisciplinaritatea capătă conturul actual: „Transdisciplinaritatea privește, după cum indică prefixul «trans», ceea ce se află în același timp *între* discipline, ceea ce trece *prin* ele și ceea ce este *dincolo* de orice disciplină. Finalitatea ei constă în înțelegerea lumii actuale, unul din imperative fiind unitatea cunoașterii” [9, p.321].

Perspectiva transdisciplinară se constituie sub aspectele *teoretic* (metodologia transdisciplinară), *fenomenologic* (ne raportăm la cunoașterea originară) și *experimental* (ceea ce înseamnă că doar în Realitate, printr-un act de recuperare-instituire putem avansa cu această cunoaștere de tip transdisciplinar – exact așa cum Eugeniu Coșeriu a conciliat idealismul cu structuralismul în *Realitatea Limbajului* însăși cercetarea actului lingvistic efectiv). În transdisciplinaritate ne interesează, așa cum se poate observa prin complementaritatea celor două doctrine¹³, în cel mai precis mod cu putință, *Limbajul Realității*. Această sintagmă sugerează faptul că este important să acordăm o atenție extrem de mare (dezvoltării) Realității, realizabilă exclusiv pe firul limbajului cu sens, adică al alegerilor pe care le facem în și prin limbaj, între ontologicul și epistemologicul cercetării – cu alte cuvinte, între ceea ce sunt lucrurile de fapt și ceea ce sunt considerate a fi prin diverse structurări teoretice. Exact așa cum a înaintat Coșeriu în dezvoltarea proiectului său lingvistic – așa se înaintează în oricare alt domeniu, pentru reconstituirea dinamică a acestuia – având deja modelul Integralist lingvistic realizat, care este fundamental, pilot – prin repererele sale interne, care devin analoge pentru toată cultura. (Așa cum am menționat deja, Lingvistica Integrală este modelul pilot al oricărui domeniu din cultură care se dorește a deveni integralist, ghidând dezvoltarea / modelarea integrală a acestuia în sensul unei noi civilizații.)

Metodologia transdisciplinară are trei piloni fundamentali: *axioma ontologică* („mai multe niveluri de realitate” – față de știința actuală care ia în considerare un singur nivel, și anume – cel decelabil prin organele de simț), *axioma logică* („terțul inclus” – spre deosebire de știința de tip modern a cărei linie de dezvoltare se bazează pe principiul terțului exclus) și *axioma epistemologică* („complexitatea” realității – spre deosebire de știința fragmentaristă care decomplexifică / decontextualizează treptat realitatea). Cu ajutorul acestor axiome se pot propune *modele ternare de lucru concrete cu ieșire din binaritate* – analog modului în care E.Coșeriu a transgresat binaritățile limbă-vorbire, sincronie-diacronie – binarități care duc și în alte domenii, analog, la

¹¹ În teza de doctorat am arătat în continuare că Integralismul poate reîntemeia coerent întreaga cultură (nu doar științele umaniste).

¹² Termenul „transdisciplinaritate” este propus de Jean Piaget cu ocazia colloviului internațional „Interdisciplinaritatea – probleme de învățământ și cercetare în universități”; proiectul a fost susținut de Organizația pentru Cooperare Economică și Dezvoltare (OECD) în colaborare cu Ministerul Francez al Educației Naționale (Nisa).

¹³ Tabelul nr. 1 – congruențele fundamentale între Lingvistica Integrală și Transdisciplinaritate.

aceleași cercuri vicioase, confuzii de planuri, paradoxuri incredibile, precum cele semnalate de Coșeriu pentru limbaj. Lingvistica Integrală a fost formulată *între pozitivism și antipozitivism*¹⁴, prin constituirea celebrilor ternari „sincronie, diacronie și istorie”, „sistem, normă și vorbire”, „substanță, formă și relație”. *Având în atenție în permanență realitatea – pe mai multe niveluri, deci și sub aspect fenomenologic – putem constitui experimental, cu ajutorul demersului specific transdisciplinar, modele ternare tinzând treptat, integrativ, spre discipline (câmpuri disciplinare) integraliste, analoge modelului lingvistic coșerian și axializate practic de acesta.*

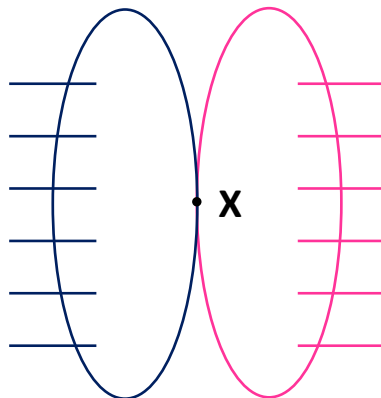

Fig.3. Modelul Transdisciplinar al Realității.

În Figura 3 este reprezentat în stânga „Obiectul transdisciplinar” cu nivelurile sale multiple de Realitate, în dreapta – „Subiectul transdisciplinar” cu nivelurile sale multiple de percepție, iar în mijloc este sugerată intersecția acestora prin intermediul „Terțului Ascuns”. Aceste trei elemente definesc Realitatea Transdisciplinară (întotdeauna ternară) și, totodată, Modelul Transdisciplinar al Realității. „*Nivelurile de Realitate*” sunt un ansamblu de sisteme aflate fiecare sub acțiunea unui număr de legi generale – între niveluri existând o *rupătură a legilor și conceptelor fundamentale* [10, p.28]. Spre exemplu, avem această discontinuitate între legile macrofizicii și cele ale fizicii cuantice – legile care guvernează lumea cuantică fiind radical diferite de cele cu care suntem obișnuiți în știința modernă, galileeană. Și pentru că Realitatea este definită în transdisciplinaritate drept tot ceea ce „*rezistă*” la experiențele, reprezentările, descrierile, imaginile ori formalizările noastre matematice [11, p.27] – cu alte cuvinte, tot ceea ce „*insistă*” să rămână ceea ce este, dincolo de interpretarea umană / diverse propuneri teoretice, – discontinuitățile între nivelurile de realitate sunt numite „*zone de non-rezistență*”; aceste zone formează, împreună cu fluxurile / „*buclele*” de informație care traversează coerent nivelurile de Realitate ale Obiectului și Subiectului Transdisciplinar, „*Terțul Ascuns*” (termenul „*ascuns*” se referă la aspectele nedecelabile prin intermediul organelor de simț – aspecte care, prin urmare, nu pot fi abordate de știința de tip modern / fragmentarist; așadar, nu este vorba de o metafizică exagerată, ci definim lucrurile prin cuvinte simple, exact așa cum procedează Coșeriu atunci când își formulează doctrina). Avem disponibil, așadar, acest Model Transdisciplinar al Realității în care este integrat, *pe lângă „nivelul de Realitate” perceptibil prin organele de simț, cel puțin încă un „nivel de Realitate” generic, care nu este decelabil prin organele de simț*: astăzi nimeni nu mai poate contesta, spre exemplu, *emoția* (pe care nu o putem intercepta prin gust, miros, pipăit, nu o putem auzi sau vedea) datorită clarificării treptate, prin observație și măsurători, a rolului ei covârșitor, decisiv asupra bolilor / vindecării.

Acest „spațiu” care aparține „*Terțului Ascuns*” (această zonă de promovare a cunoașterii întemeietoare pe care, iată, suntem nevoiți să o privim autentic, așa cum a procedat E.Coșeriu pentru limbaj) *este spațiul recuperării Subiectului* – transsubiectivității, persoanei, explică Basarab Nicolescu – *prin relaționare ternară (deschisă) cu Obiectul transdisciplinar*. Transdisciplinaritatea propune în fapt – prin acest mecanism inedit de modelare-dezvoltare – recuperarea Subiectului și redresarea omului actual, fragmentat. Este necesar ca persoana (întotdeauna ternară) să stea în centrul faptelor-deciziilor umane; având prin definiție această *dimensiune trans-personală* – echivalentul principiului ireductibil al alterității din limbaj, ea semnifică în același timp comunitate, respectul comuniunii. Subiectul nu poate fi captat, în complexitatea sa, prin teorii disciplinare fragmentariste; acest „*dincolo de discipline*” avut în vedere de transdisciplinaritate vizează exact *inter-*

¹⁴ Lingvistica Integrală nu este simplu antipozitivistă, cum este considerată uneori (printr-un reflex binar), ci E.Coșeriu o formulează explicit *transgresând binarul pozitivism-antipozitivism* – adică, printr-un mecanism ternar.

acțiunea dintre Obiect și Subiect având drept rezultat modelarea „in vivo” a realității în care trăim și care suntem, în același timp [12, p.327-333]. Desigur, în acest proces se petrece și o recuperare a Obiectului transdisciplinar, la rândul său având mai multe niveluri de realitate și răspunzând coerent nivelurilor de percepție ale Subiectului transdisciplinar – Obiect care a suferit în știința fragmentaristă o decontextualizare treptată față de realitate, prin dezvoltarea unor tipare de lucru simplificatoare; în mod cert însă, această etapă a fost și este încă un important exercițiu istoric de înțelegere, care, iată, poate fi transgresată transdisciplinar.¹⁵

Transdisciplinaritatea se preocupă de dinamica provocată de acțiunea simultană asupra mai multor niveluri de Realitate; discontinuității care există între nivelurile de Realitate îi răspunde fluxul de coerență care le unifică. *Complexității infinite a Obiectului transdisciplinar îi răspunde simplitatea infinită a Subiectului transdisciplinar*, spune Basarab Nicolescu – datorită principiului interdependenței universale, care atrage după sine simplitatea maximă posibilă pe care Subiectul o poate imagina, ceea ce înseamnă că este posibilă citirea lucrurilor „așa cum sunt”. Pe de altă parte însă, Realitatea nu poate fi epuizată astfel, întrucât trebuie să luăm în considerare și interacțiunea Subiectului cu Obiectul, ceea ce semnifică un act potențial pentru realitatea virtuală – de data aceasta, având în vedere o atitudine transdisciplinară. În condițiile în care Realitatea așteaptă să fie și „scrisă” (nu doar „citită”, nefiind totul „dat”), avem nevoie de un *realism lingvistic* fără precedent; poate de aceea primul imperativ al atitudinii transdisciplinare este rigoarea limbajului – argumentarea. Este posibilă conjugarea Realității Limbajului cu Limbajul Realității [13, p.124-177], întrucât limbajul este „frontiera care permite contactul între om și Realitate, matricea Realității, viața gândirii în înaintarea sa către semnificație” [14, p.310].

Miracolul culturii. Iată de ce, în spirit transdisciplinar, avem nevoie vitală de o *perspectivă integrală asupra limbajului* (pe mai multe „niveluri de realitate”, cu tot ce semnifică această nouă viziune ontologică sub aspect logic și epistemologic). Am prezentat în acest an Lingvistica Integrală nu doar ca pe „un miracol” ci și ca pe „miracolul culturii” [15, p.11] – așadar, nu doar actuale, ci dintotdeauna. De ce Lingvistica Integrală este în această postură? Iată două explicații esențiale:

– E.Coșeriu reușește, așa cum explicitează profesorul Mircea Borcilă, să realizeze un model complet și coerent – *să reîntemeieze întreaga disciplină a limbajului*, și anume – din perspectiva studiului propriu transdisciplinar – *să o transfere din fragmentarism în integralism*. Este, cu certitudine, *primul astfel de model în cultură* (al unei discipline dar și în general).

– De asemenea, acest model *surmontează teorema lui Gödel*¹⁶, care spune că un sistem nu poate fi complet și coerent în același timp – iată însă această teoremă a „incompletitudinii”, care a dat serioase bătăi de cap oamenilor de știință și filozofilor fragmentariști, surmontată prin integralism (ideea lui Gödel ținând exclusiv de gândirea fragmentaristă; *acest lucru însă poate fi observat și afirmat exclusiv din perspectiva integralismului*).¹⁷ Gânditori importanți s-au împotmolit în acest punct pentru că ieșirea din fragmentarism este, totuși, posibilă exclusiv prin intermediul *Transdisciplinarității* ca metodologie (ea este creată special pentru a transgresa binarul „pozitivism-antipozitivism”), dar mai ales al *Lingvisticii Integrale* (al disciplinei pilot care s-a extras deja *transdisciplinar* din binaritate și s-a reîntemeiat pe sine, putând servi în continuare drept pilot / model pentru reconfigurarea ternară a culturii și civilizației) și, de asemenea, este constitutivă doctriinelor menționate / ireductibilă respectarea *Complexității* în acest proces de reproiectare integrativă a unei situații concrete; astfel, aceste trei doctrine pot forma o epistemologie completă – *sunt cele trei „dimensiuni” ale unei noi epistemologii: epistemologia ternară*. Dincolo de mari intuiții integrative, abundente astăzi, *este importantă algoritmizarea, esențializarea noului mod de gândire prefigurată de aceste intuiții*, care merg foarte departe în foarte multe discipline.¹⁸ Importanța unei paradigme epistemologice noi vine tocmai din faptul că

¹⁵ O sugestie privind semnificația recuperării Obiectului prin transdisciplinaritate avem prin afirmația, probabil singulară în contextul academic actual: „Realitatea este plastică. Suntem parte din această Realitate, care se modifică datorită gândurilor, sentimentelor, acțiunilor noastre. Aceasta înseamnă că suntem pe deplin responsabili de ceea ce este Realitatea. Realitatea nu este ceva exterior sau interior nouă: ea este în același timp exterioară și interioară.” (B. Nicolescu, în concluzia cărții „Ce este Realitatea?”)

¹⁶ Dezvolt mai pe larg tema surmontării teoremei lui Gödel prin integralism în articolul „Între Peirce și Coșeriu. Incompletitudinea de tip transdisciplinar și completitudinea ternară. Ce este filozofia?” – în pregătire pentru *Transdisciplinary Journal of Engineering & Science (TJES)*; tema a mai fost prezentată în comunicarea „Universalismul coșerian și restaurarea europeană. Modelul transdisciplinar-integrativ al statului de drept”, în cadrul Colocviului Internațional Exipora, Mediaș, 2017 (volum în curs de publicare).

¹⁷ Este necesară cunoașterea modelului integralist pentru a constata posibilitățile de conjugare a diferitelor afirmații, supoziții, teoreme cu acest model – procedeu prin care observăm dacă afirmațiile / supozițiile / teoremele respective sunt integrative sau nu („metoda derivării” este prezentată foarte pe scurt în compartimentul *Analogii necesare*).

¹⁸ Regăsim în cercetări actuale elemente de ternarizare, de propunere a complexității, înțelegeri/episteme noi ocazionate de „stranietațile” fizicii cuantice, solicitări privind acuratețea limbajului ș.a.m.d. – și, de fiecare dată, *încercarea de a algoritma „întregul”/integrarea;*

satisfacă algoritmic toate valențele deschise / libere (deficitare) privind transformările necesare la un anumit moment istoric; pentru momentul istoric actual, în care criza mondializată este dată de epuizarea paradigmei științifice *fragmentariste*, epistemologia integralist-transdisciplinar-complexă configurează, prin doctrinele sale constitutive care răspund fiecare esențial unei dimensiuni necesare (*sine qua non*) pentru a surmonta crizele multisistemice cu care ne confruntăm, instrumentul necesar pentru re-proiectarea *integrativă* efectivă, concretă, a sistemelor umane (sub semnul *completitudinii*).

Problema care se acutizează în mod evident la 100 de ani de la nașterea lui Coșeriu este aceea că, la 60 de ani de la concepția doctrinei, Coșeriu nu este cunoscut („răspândit”) – nici măcar în propria disciplină. Conferința internațională „Lingvistica lui Coșeriu – origine și actualitate”, dedicată centenarului nașterii lui Coșeriu (organizată de echipa prof. J.Kabatek de la Universitatea din Zürich, iunie 2021), se deschide cu întrebarea oarecum retorică enunțată de Prof. Jürgen Trabant (Berlin), unul dintre cei mai importanți discipoli coșerieni: *este Lingvistica Integrală destinată (exclusiv) unor inițiați?* Cei care cunosc Lingvistica Integrală sunt și astăzi, cu foarte puține excepții, cei care s-au format în jurul lui Coșeriu și al principalilor săi discipoli – ceea ce într-adevăr sugerează un aspect/„factor” inițiativ. În cercetarea proprie sugerez faptul că *Integralismul Lingvistic răspunde surprinzător unei metodologii științifice cu totul noi* – există așadar o „cheie” care deschide casa / atelierul / laboratorul Lingvisticii Integrale – astfel că răspândirea sa (utilizarea sa ca doctrină) devine posibilă (exclusiv!) prin „găsirea”/utilizarea acestei chei: este vorba, așa cum am arătat și până acum, de metodologia Transdisciplinară. *Compunerea explicită dintre teoria integralistă și metodologia transdisciplinară – desigur, în perspectivă holomerică – am numit-o „Integralism Autonom” respectiv, „Integralism Cultural”* [16, p.178-212]. *Integralismul Cultural* ar fi deja aplicarea *Integralismului Autonom* (Integralismului „pur”) în cultură – aceștia sunt însă termeni „mai mult”¹⁹ ideali, esențializați ca atare în *demersul constituirii unei Epistemologii în jurul Lingvisticii Integrale*, care oferă *toate reperele necesare strămutării culturii și civilizației fragmentariste în universalitate*.²⁰

Chiar dacă este binevenită în mod evident o „inițiere” în integralism (Coșeriu însuși spunea că este posibil să înțelegi, deprinzi și singur o doctrină novatoare, dar este mult mai sigură, fiabilă înțelegerea ei în proximitatea celui care a creat-o), lingvistica integrală pare a fi închisă într-un triplu „turn de fildeș”:

– *Lingvistica însăși* – dat fiind faptul că este *cea mai dificilă disciplină a culturii* (în același timp fiind, însă, și *disciplina pilot a culturii*, ceea ce semnifică faptul că tot ea urmează să „coordoneze” / susțină, analog, implementarea integralismului în celelalte domenii ale culturii-civilizației);

– *Integralismul însuși*, care este „o altă lume” – Transdisciplinară și Complexă în același timp, ceea ce trebuie pus în evidență, pentru a clarifica epistemologic reperele integraliste. O observație devine extrem de importantă în acest punct: *este imposibilă descifrarea și implementarea contribuției coșeriene exclusiv din punctul de vedere al lingvisticii / din perspectiva lingvisticii înseși*; este necesară mai întâi *extragerea sa din lingvistică*, pentru a fi formulată „autonom” – în fapt, ca *filozofie „autonomă” – integrală*; abia apoi *Integralismul* se poate utiliza și în aspectele / dezvoltările care țin de limbaj;

– *Lingviștii înșiși* – aparținând, până în acest moment, lumii fragmentariste – în termeni de investigație disciplinară; *lingviștii nu utilizează în fapt integralismul ca metodă și cadru științific pentru investigația lingvistică*, pentru că, așa cum menționam, aceasta nici nu este posibil (desigur, o astfel de situație este deceleabilă mai ușor „din afara” lingvisticii); *integralismul trebuie extras din lingvistică pentru a fi funcțional pentru toate domeniile* – inclusiv pentru lingvistică, domeniul natal al integralismului. Metodologia „extracției” (dar și implementării în alte discipline) este însăși metodologia transdisciplinară, pentru care am argumentat în teză faptul că este constitutivă integralismului – iar „mediul de extracție” (dar și noul mediu al științei-culturii-civilizării de tip *integrativ*) este complexitatea.

se întâmplă însă în același timp să fie propuși cu insistență, pe o scară largă, termeni deficitari – aparent favorabili – exemplul cel mai grăitor fiind „holistic”, care nu ține de gândirea ternară (integrare) fiind doar un refugiu / reflex binar – opusul pozitivismului / fragmentarizării; implementarea unei abordări integrative reale în toate situațiile de viață devine astfel necesară / vitală pentru a avea posibilitatea unor alegeri cât mai complete și coerente în dezvoltările pe care le facem la nivel personal, profesional, instituțional.

¹⁹ Am denumit „conector integrativ” acest „mai mult” – în sensul că, în *cercetarea de tip integralist*, ne vom „lovi” mereu de acest aspect pe care va trebui, în opinia mea, să îl acceptăm în cele din urmă – faptul că lucrurile nu se pot separa / fragmenta până la „ultime consecințe” (până la o „cărămidă ultimă”): în fața *dimensionalității* este necesar să renunțăm la fragmentare pentru a înțelege „lucrurile cum sunt”; acest *moment epistemologic* în fapt – *dimensionalitatea* – este considerat *prim* în cercetarea expusă cu ocazia Congresului III Mondial de Transdisciplinaritate [17, p.8-9].

²⁰ În demersul de tip integrativ nu putem separa complet cultura de civilizație, deoarece ele în definitiv conlucrează, deci ideea de *integralism cultural* ar cuprinde, de fapt, și *demersul de regenerare a civilizației*, implementare activă a unei culturi organice (principii organice ale unei culturi mature – A. Dumitriu) în activitățile omului.

Esențial, Lingvistica Integrală apare din năzuința de a dinamiza domeniul, astfel încât el să exprime coerent și complet dinamicitatea reală a materiei domeniului²¹ – limbajul. Coșeriu observă că actul vorbirii este de asemenea creativ, precum poezia – și restructurează limitele doctrinei saussuriene în acord cu posibilitățile reale (universale) ale limbajului – urmărind realizarea acestuia în *actul* lingvistic propriu-zis. Acest proces de dinamizare / considerare dinamică a limbajului are la bază „marea răsturnare lingvistică”, faptul de a considera primordială vorbirea / respectiv creativitatea în vorbire, și nu limba; chiar și această mare răsturnare trebuie „importată” analog în toate domeniile, deoarece în fragmentarism, în toate domeniile (nu doar în lingvistică) sunt prioritare codurile, producția de abstracții sincronice – raportându-ne astfel la trecut / la fapte consumate – și nu la situațiile vii, dinamice, *actele* concrete ale omului, ghidate de limbaj prin ancorarea noastră în *virtualitatea limbajului* raportat la Obiect / *energeia* raportat la Subiect – adică, în viitor.

Coșeriu descoperă în fapt și teoretizează emergența unui „nou nivel de realitate”, putem spune azi, *traducând situația în termeni transdisciplinari* [18, p.13] – și anume, vorbim de *nivelul virtual, al posibilităților din limbaj*²² – așa cum B.Nicolescu deduce și notează *emergența* în știință-cunoaștere a unui nou nivel de Realitate din perspectiva fizicii cuantice – pentru științele naturii.²³ Construirea teoriei integraliste este în întregime o ternarizare de tip complex-transdisciplinar – Coșeriu dezvoltând ternarii „Sincronie, diacronie și istorie” pornind de la binarul saussurian *sincronie-diacronie*, „Sistem, normă și vorbire” pornind de la dualitatea consacrată, din nou de la Saussure, *limbă-vorbire* – la care putem adăuga ternarul „Substanță, formă și relație” pe care îl configurează eludând diversele confuzii ce apar între *formă și substanță, substanță și funcție*. Avem, desigur, opera majoră „Determinare și cadru”, care aparent este binară, dar care respectă în întregime în interiorul ei ideea ternară (dezvoltarea teoretică realizată cu ocazia cercetării este profund ternară – un regal de explicitare a trecerii de la binar / fragmentarizare la ternar / integrare) și pentru care al treilea termen este, în fapt, o exigență fundamentală a Transdisciplinarității: *coerența*.²⁴ Vederea tripartită asupra activității lingvistice (vorbire, limbă, discurs – căroră le corespund trei tipuri de 'conținut' lingvistic: desemnarea, semnificatul și sensul [19, p.245-246]) semnifică de asemenea posibilitatea conjugării cu metodologia ternară și holomerul / complexitatea.

O sistematizare elementară a Integralismului (a Filozofiei, așa cum am arătat, în cele din urmă) în vederea desprinderii sale de Lingvistică, are în vedere, așadar: marea răsturnare lingvistică pentru inițierea procesului de dinamizare / înțelegere dinamică a limbajului (analog vom importa acest pas esențial în oricare alt domeniu, fiind primul pas către dinamizarea prin creativitate / „schimbare” în sens coșerian a domeniului / sistemelor concrete; desigur, *dezvoltarea-înaintarea Subiectului Transdisciplinar se realizează pe firul energiei așa cum este ea pusă în evidență / recuperată de la Aristotel via Humboldt de Coșeriu – orice activitate umană fiind axializată de limbaj*); ieșirea din binaritatea pozitivism-antipozitivism, cu înaintare transdisciplinară în mediul holomeric/complex al realității – în realitatea limbajului, pentru dezvoltările coerente din limbaj (în orice alt domeniu urmează să se procedeze analog) – cu *formularea Lingvisticii Integrale între pozitivism și antipozitivism; această situație a lingvisticii marchează*, în opinia mea, *accesul organic al culturii /civilizației la universalitate*, al treilea termen fiind în acest caz chiar universalitatea, pe care Coșeriu o exprimă diferențind generalul de universal dar și precizând care sunt universalii ireductibile ale limbajului; în virtutea sistematizării Integralismului, notăm în continuare, așadar, procesul de ternarizare, universalitatea, dar și sistemologia coșeriană / integralistă și deontologia culturii. Toate acestea definesc *Integralismul* la nivel bazal, fundamental, iar prin conturarea lor sistematică – *desprinderea Integralismului de Lingvistică*, întrucât aceste elemente formează un sistem / model intrinsec, *autonom*; acest model conferă posibilitatea organică de modelare a unui domeniu de la fragmentarism la integralism, iar modelarea este posibilă urmărind actul fundamental al domeniului respectiv în realitatea concretă, așa cum a demonstrat E.Coșeriu pentru limbaj.

²¹ Am utilizat generic termenul „materie” – câmpul cercetării fiind minat cu aspecte binare, pe care nu le putem depăși decât treptat; este vorba, desigur, de *obiectul* domeniului – numai că în transdisciplinaritate Obiectul și Subiectul au deja consolidat acest *tip nou de relație – ternară*, spre care tindem prin integrare și pe care Coșeriu o configurează intuitiv.

²² Construcțiile pe care poetul Ion Barbu (de la care pornește Coșeriu cercetarea integralistă) pare să le forțeze în creația sa, *deși nu există în norma limbii române, nu sunt abateri*, ne spune Coșeriu; aceste tipuri de construcții sunt date ca *posibilități* în limba română: *există o creativitate care corespunde virtualităților limbii române* – „și atunci există o realitate a acestor virtualități” [20, p.13].

²³ „Impactul cultural major al revoluției cuantice este, fără îndoială, readucerea în discuție a dogmei filosofice contemporane a existenței unui singur nivel de Realitate” [21, p.27]; *emergența a cel puțin două niveluri de Realitate diferite în studiul sistemelor naturale este un eveniment capital în istoria cunoașterii*, afirmă în continuare Basarab Nicolescu.

²⁴ „Determinare și cadru” respectă complet ideea de *coerență*, însă *acel al treilea element nu putea fi numit / dedus din perspectiva lingvisticii, ci doar a fizicii cuantice*; de aceea sunt necesare aceste compuneri – conjugări între cele două doctrine [22].

Pentru epistemologia ternară, posibilă fundamental exclusiv în perspectiva lingvisticii integrale (doar Transdisciplinaritatea și Complexitatea nu pot defini o epistemologie, în afara principiilor și conceptelor extrase din Integralismul Lingvistic, care se conturează pentru prima oară în cultură, în „mediul” științei limbajului), *principiile universale sunt referințe fundamentale, iar conceptele integraliste sunt referințe funcționale* (devin organice când modelul este constituit); exclusiv din perspectivă epistemologică ternară (principial-conceptuală) putem observa *completitudinea ternară* (faptul că Integralismul surmontează teorema lui Godel), *istoria de tip ternar* (timpul istoric real pentru om fiind, în cei mai reali termeni, cum spune Coșeriu, viitorul și nu trecutul; de aceea, nu putem învăța din trecut / istorie în sens binar, ca descriere; *omul nu învață din descriere/teorie, ci numai în actul concret, în Realitate*) și, nu mai puțin, faptul că *Integralismul (coșerian) este însăși Filozofia* (putem spune „integrală”, dar în acest moment avem doar osatura ei, reperere epistemologice ternare / integrale care o fundamentează: ea poate fi compusă în continuare coerent cu aspecte dezvoltate în tradiția filozofică – așa cum însuși Coșeriu a procedat pentru a constitui Lingvistica Integrală). În mod special, *Filozofia (integrală) răspunde cu necesitate tridimensionalității autoconsistente susținute de Integralism, Transdisciplinaritate și Complexitate (dezvoltărilor de tip Holomeric)*; oricare din acești trei termeni definește *Filozofia* fundamental (această regăsire a „întregului”), dar spunem totuși că *Integralismul este Filozofia*, deoarece Integralismul este configurat conceptual organic: modelul deja constituit al Lingvisticii Integrale implică Transdisciplinaritatea și acordă pentru prima oară în cultură atenția cuvenită Complexității. *Așadar, definim filozofia ca regăsire a „întregului” într-o situație concretă dată (fragmentată) – demers care nu se poate referi decât la integrativitate.*

Congruențe. La baza *modelului epistemologic integralist – transdisciplinar (holomeric)* propus (2012) se află primordial surprinderea multiplelor congruențe dintre Lingvistica Integrală și Transdisciplinaritate, care acoperă integral câmpul de lucru radical diferit de concepția actuală științifică, fragmentaristă, în cazul ambelor doctrine (modelul fiind „transferabil” / conceptualizabil în orice domeniu, atunci când doctrinele colaborează / intră în conjugare).

Tabelul ce urmează prezintă, foarte schematic, congruențele dintre Lingvistica Integrală și Transdisciplinaritate: o congruență inedită, unele de constituire, respectiv, constitutive și congruența fundamentală a „materii”, substanțelor celor două discipline pilot, lingvistica și fizica: limbajul și, respectiv, materia – la care am adăugat, față de teză, acum câțiva ani (cu ocazia Colocviului Internațional Exipora, Mediaș, 2017), *congruența de amplitudine* a celor două doctrine (în sensul că amplitudinea ambelor este exact distanța dintre Ontologie și Epistemologie – cu demergere ternară în Realitate).

În mod inedit, prima publicație este dedicată de ambii autori lui Ion Barbu, la aceeași vârstă de aproximativ 26 ani – definind „in nuce” întreaga doctrină ulterioară; ambii autori se referă la această *dimensiune a creației care excede norma dată și care totuși este corectă*, permisă de sistem, de unde: 1. viitoarea diferențiere între normă și sistem în cazul lui Coșeriu, respectiv, diferențierea multiplelor niveluri de realitate în cazul lui Basarab Nicolescu, dar și 2. dezvoltarea ulterioară a doctinelor ca atare, în totalitate, pentru fiecare din ei.²⁵

Sub aspectul *congruențelor de constituire* a acestor doctrine, trebuie să menționăm în cazul amândurora: încadrarea explicită între pozitivism și antipozitivism (deschiderea „antipozitivistă” debutează științific în anul 1900, atât pentru științele exacte: fizică – Planck, cât și pentru cultura umanistă – Husserl²⁶); depășirea contradicțiilor binare, respectiv, procesul de ternarizare; raportarea explicită la cele patru tipuri de cauzalitate aristoteliene (eficientă, materială, formală și finală); reconsiderarea Realității – Obiectului de studiu (din perspectiva mai multor niveluri de Realitate), dar și a Subiectului cercetător (din perspectiva mai multor niveluri de percepție), acesta aflându-se într-o atitudine nouă, ternară / de ternarizare; de asemenea, avem în ambele cazuri raportare explicită la evenimente majore coerente din tradiție și rezerve privind „cărămida ultimă” a lumii fragmentariste.

²⁵ Cele două publicații sunt, în 1948, E.Coșeriu: *Limba lui Ion Barbu (cu câteva considerații asupra semanticității limbilor „învățate”)* și, respectiv, în 1968, B.Nicolescu: *Ion Barbu. Cosmologia jocului secund*.

²⁶ Aceasta situație, dar și sincronicitatea, demonstrează (nu doar sugerează) surghiunul identic în fragmentarism / reduționism al ambelor aspecte ale științei – atât al științelor culturii, cât și al științelor naturii, care, la rândul lor, au avut de suferit: „Ceea ce caracterizează evoluția fizicii – spunea Plank – este o tendință spre unitate, iar unificarea se realizează îndeosebi sub semnul unei anumite eliberări a fizicii de elementele sale antropomorfe și mai ales de legăturile care o readuc la ceea ce este specific în percepțiile organelor noastre de simț” [23, p.16]. De altfel, E.Morin atrage atenția că nu este corectă separarea până la ultimele consecințe a științelor culturii de cele ale naturii – în final fiind necesară o colaborare a acestora, desigur, complexă și transdisciplinară. *Cu certitudine însă, diferențierea lor esențială, epistemologică în cele din urmă, realizată de Coșeriu, era necesară tocmai pentru ca ele să poată ulterior colabora.*

Congruențele propriu-zise/ constitutive ar fi: transgresarea granițelor disciplinare fragmentariste cu redefinirea obiectului (de studiu) și, respectiv, a subiectului (cercetător); dinamicitatea – continua creativitate; ternarizarea efectivă (în cazul Lingvisticii Integrale, ca teorie), respectiv, propunerea de ternarizare (în cazul Transdisciplinarității, ca metodologie); universalitatea – respectiv, coerența universală; intersubiectivitatea – respectiv, desigur, transsubiectivitatea; și deloc în ultimul rând înțelegerea complexă a Realității Limbajului (de către Lingvistica Integrală), respectiv Înțelegerea complexă a Limbajului Realității (de către Transdisciplinaritate). Adăugăm acum, deși am prezentat mereu și acest aspect, congruența dintre *saltul semantic* la E.Coșeriu și *zona de nonrezistență* la B.Nicolescu.

Congruența fundamentală – a substanței sau identității – se referă la *coexistența contrariilor în mod identic teoretic și analog faptic*, în ceea ce privește „materiile” cu care lingvistica integrală și fizica subcuantică operează [24, p.170-171]. Coșeriu evidențiază *imposibilitatea obiectivării clasice a sunetului / fonemei asociate, în timp ce fizica cuantică arată imposibilitatea obiectivării clasice a cuantonului / particulei asociate*; limbajul este un adevărat fenomen cuantic, ne spune B.Nicolescu (și, de asemenea, Șt.Lupașcu – epistemologul fizicii cuantice, cel care a ridicat înțelegerea fizicii cuantice în filozofie – înțelegere preluată ulterior, pentru conceperea unei noi metodologii științifice, de către B.Nicolescu).

În urma observării acestor congruențe fundamentale am constatat complementaritatea deplină a Lingvisticii Integrale (ca teorie) cu Transdisciplinaritatea (ca metodologie), acestea formând împreună bazele unei noi Epistemologii – Integralist-Transdisciplinară. Cu ocazia cercetării doctorale am menționat faptul că „mediul” noii epistemologii este holomeric (și nu simplu „holistic”), iar cu ocazia Congresului al III-lea Mondial de Transdisciplinaritate am specificat situația în contextul Complexității lui Edgar Morin, arătând că aceasta este esențial sinonimă cu Holomerul. Astfel, am obținut *cea de a treia dimensiune a Epistemologiei Ternare – Complexitatea, alături de Transdisciplinaritate și Integralism, fiecare dintre aceste dimensiuni fiind ireducibilă una la cealaltă deși se întrepătrund, în acest mod noua epistemologie fiind axiomatizată / reperată complet, în toate dimensiunile sale minim necesare și suficiente.*

Tabelul 1

Congruențe fundamentale între Lingvistica Integrală și Transdisciplinaritate

Categorie	Congruențe
Congruența INEDITĂ prima publicație (26 ani)	E.Coșeriu: <i>Limba lui Ion Barbu (cu câteva considerații asupra semanticității limbilor "învățate")</i> (1948) B.Nicolescu: <i>Ion Barbu. Cosmologia jocului secund</i> (1968)
Congruențe DE CONSTITUIRE	Încadrarea explicită între pozitivism și antipozitivism (1900 – Planck/Husserl) Depășirea contradicțiilor binare (ternarizare) Raportarea la 4 tipuri de cauzalitate (eficientă, materială, formală și finală) Reconsiderarea Realității – obiectului de studiu (mai multe niveluri Realitate) Atitudinea subiectului cercetător (dinamicitate ternară) Raportarea la tradiție Rezervele privind „cărămida ultimă” a materiei din gândirea fragmentaristă
Congruențe propriu-zise/ CONSTITUTIVE	Transgresarea granițelor disciplinare cu redefinirea Obiectului și Subiectului Dinamicitate – creativitate continuă Ternarizare efectivă (LI) – Terț inclus (TD) Salt semantic (LI) – zone de nonrezistență (TD) Universalitate (LI) – coerență universală (TD) Intersubiectivitate – transsubiectivitate Înțelegerea complexă a Realității Limbajului (LI) / Înțelegerea complexă a Limbajului Realității (TD)
Congruența FUNDAMENTALĂ – a substanței / identității	E.Coșeriu: <i>imposibilitatea obiectivării clasice a sunetului / fonemei asociate</i> Fizica cuantică: <i>imposibilitatea obiectivării clasice a cuantonului / particulei asociate</i> ; B.Nicolescu, Șt.Lupașcu: „Limbajul este un adevărat fenomen cuantic”.

Analogii necesare. Fiind preocupată de înțelegerea dinamicității conștiinței, a modului în care aceasta dă seama de creativitatea, respectiv, dinamicitatea persoanei în comunitate – desigur, instituită esențial prin limbaj / comunicare de tip integralist – am observat că este posibil și *necesar un sistem de analogii la sistemul*

coșerian, prin care pot fi elucidate: 1. relația dintre discursul prin limbaj și „om ca eveniment de discurs”²⁷ – cu alte cuvinte, relația dintre *limbaj* și *activitate* (ambele în relație cu conștiința pentru ca omul să fie „eveniment de discurs”) și 2. modul în care acestea două pot fi articulate integrativ universal.

Am dezvoltat astfel treptat acest *sistem de analogii*, pentru a modela integrativ-transdisciplinar și alte sisteme disciplinare aflate în fragmentarism, conferindu-le capacitatea de a deveni integrale (spre exemplu, medicina integrală ori vindecarea, sau educația integrală).

Amplitudinea acestei analogii este distanța dintre obiectul de studiu al lingvisticii integrale, care nu este pur și simplu „limba” și nici chiar „limbajul”, ci *creația de semnificații* și, respectiv, obiectul de studiu al unui „integralism cultural”, care este (nu poate fi, analog, decât) *creația de situații semnificative*.

Sub aspectul metodei, am conceput o tehnică pe care am denumit-o „metoda derivării”, în care congruențele constatate sunt captate prin conjuncția aspectelor care se dovedesc ireductibil necesare din textura acestor congruențe, într-o situație concretă dată – înspre o propunere finală, care este conjugarea acestor conjuncții (se petrece în același timp și o probă, o verificare a aspectelor ireductibile, deoarece aspectele reductibile nu pot să avanseze în acest fel).

„Derivarea” (integrarea, în cele din urmă – derivarea integrativă, pornind de la situații aflate în multidiscip-linaritate) este, așadar, metoda de re-contextualizare ternară a unui obiect de cercetare, prezentat sub aspect „organic”/ teoretic, multidisciplinar, iar sub aspect „funcțional”/ metodologic, binar (spre exemplu, problema complexă a educației sau a mediului și climei, astăzi probleme care sunt tratate fragmentarist-dispersiv); această „ternarizare” se poate realiza în „atelier de lucru” Integralist-Transdisciplinare, în care se deprind atitudinea de tip transdisciplinar, precum și exigențele reale ale Integralismului – respectiv, integrării – în situații concrete; astfel, se pot pune bazele unei „re-forme” pe viu, sub toate aspectele / dimensiunile Integralist-Transdisciplinare: cadre, determinare și coerență universală; în fapt, este vorba de o re-proiectare a sistemelor instituționale actuale (dispersive sub toate aspectele, atât timp cât se află sub semnul fragmentării și, prin urmare, al imposibilității de colaborare).

Termenii analogiei, urmând cele trei niveluri ale limbajului diferențiate de Coșeriu (vorbire, limbă și discurs), sunt:

1. Față de activitatea de vorbire / actul lingvistic – avem activitatea (munca) omului / actul propriu-zis (cultural - civilizatoriu): nivel universal;

2. Față de limbă (sistemul disciplinar de „coduri”) – avem omul abstractizat (sistemele disciplinare de coduri), sub toate aspectele vieții; este necesar să diferențiem, așa cum în modelul coșerian au fost diferențiate cele două niveluri de abstractizare în nivelul limbii (sistemul și norma), și în „sistemele” abstractizate disciplinare („limba” specialității / ariei disciplinare respective, formată din liste / dicționare ale specialității / coduri / standarde etc...), de asemenea, două niveluri de abstractizare – un „sistem” și o „normă”: nivel istoric;²⁸

3. Față de discursul prin limbaj, respectiv, a vorbi cu sens – avem „discursul” activității umane („omul ca eveniment de discurs”), respectiv, activitatea cu sens a omului – ceea ce implică relația cu conștiința: nivel individual / personal.

Deontologie universală. Un alt aspect care necesită cel puțin o prezentare sintetică în contextul articulării unei noi epistemologii aplicabile domeniilor fundamentale ale dezvoltării omului este legat de o posibilă și necesară *deontologie a civilizației universale*. Aceasta este pur și simplu conjugarea dintre „Deontologia coșeriană a culturii” și exigențele privind o „Atitudine de tip transdisciplinar”, care sunt complet corespondente (nu doar congruente). Pornind, așadar, de la *deontologia coșeriană a culturii* și cercetând corespondențele dintre aspectele fundamentale ale acesteia, care sunt exigențe prime ale culturii de tip transdisciplinar, și aspectele fundamentale ale *atitudinii de tip transdisciplinar*, care sunt exigențe prime ale civilizației de tip integralist, putem dezvolta o reală și simplă, elementară „deontologie a civilizației universale”, integralist-transdisciplinară.

Tabelul sinoptic atașat Fig. nr.2 relevă corespondența dintre principiile / exigențele fundamentale care au dus la dezvoltarea integralismului lingvistic și, respectiv, exigențele fundamentale care au dus la dezvoltarea transdisciplinarității: 1. *Principiului realismului sau al obiectivității*, al absolutei obiectivități din Lingvistica

²⁷ Expresie creată de Șt. Afloroaei [25, p.173].

²⁸ Ulterior tezei am diferențiat un *al treilea nivel de abstractizare*, față de cele două menționate de Coșeriu; cel de al treilea este *dogma*, în sens academic și nu peiorativ. Este necesară reabilitarea culturală complexă a dogmei cel puțin în sens blagian / pe firul acestor scrieri. *Dogma este din această perspectivă un sistem complex, normat ternar – în același timp sistem și normă, având veleități complete și coerențe ternare* (articol în curs de elaborare).

Integrală, unde sunt implicate în egală măsură atât aspectele actuale, cât și cele virtuale ale realității limbajului, sub semnul principiului Platon-Coșeriu „A spune lucrurile așa cum sunt”²⁹, îi corespunde, în Transdisciplinaritate, exigența respectării Obiectului Transdisciplinar în care sunt implicate „mai multe niveluri de Realitate”, sub semnul definirii Realității drept ceea ce „rezistă” unor false reprezentări. Este vorba, așadar, de același a defini lucrurile așa cum sunt, exigența primă a transdisciplinarității fiind aceea de a nu reduce nivelurile de realitate la unul singur, situație în care survine o reducere / deformare epistemologică a Obiectului de studiu real; 2. *Principiului omului sau al cunoașterii originare* din Integralism, cu referire la Husserl (și Coșeriu atrage atenția că toți oamenii, numai prin faptul că sunt oameni, au aceeași cunoaștere originară asupra obiectelor de studiu / conceptelor reale pe care le definesc), îi corespunde în transdisciplinaritate „Subiectul Transdisciplinar”, cercetător, tot cu referință explicită la Husserl (și știm că Subiectul transdisciplinar dispune de niveluri multiple de percepție, aflate în coerență cu nivelurile multiple de realitate ale Obiectului Transdisciplinar); 3. *Principiul tradiției* joacă același rol în dezvoltarea Modelului Lingvistic Integralist, precum și în dezvoltarea Modelului Transdisciplinar al Realității; sensul este acela de a valoriza atunci când construim un model resursele coerente care există în cercetările autorilor din întreaga cultură; 4. *Principiului antidogmatismului coșerian* îi corespunde o atitudine antidogmatică evidențiată în cercetarea de tip transdisciplinar³⁰, iar 5. *Principiului etic integralist* – al utilității publice – îi corespunde faptul că activitatea transdisciplinară este întotdeauna aceea a unui subiect în comunitate (sunt necesare unele eforturi de exprimare–implementare a dezvoltărilor realizate).

Tabelul 2

Correspondențe între principiile deontologiei culturii (integraliste) și exigențele transdisciplinare

Principiile deontologiei culturii	Exigențe transdisciplinare
1. <i>Principiul realismului sau al obiectivității, al absolutei obiectivități</i> Sunt implicate în egală măsură aspectele actuale și virtuale ale realității limbajului. „A spune lucrurile așa cum sunt”	<i>Respectarea „Obiectului Transdisciplinar”</i> Sunt implicate mai multe niveluri de realitate. „Realitatea este ceea ce rezistă unor false reprezentări”
2. <i>Principiul omului / al cunoașterii originare</i> Referință la Husserl Activitatea omului, liberă și creatoare, este infinită (ancorată fiind în cunoașterea originară).	<i>Asumarea „Subiectului Transdisciplinar”</i> Referință la Husserl Subiectul dispune de niveluri multiple de percepție (coerente cu nivelurile multiple de realitate ale Obiectului Transdisciplinar).
3. <i>Principiul tradiției</i> Cercetarea tradiției este vitală pentru obținerea Modelului Lingvistic Integralist / modelări integrative.	<i>Poziție ireductibilă a tradiției</i> Investigarea tradiției e esențială pentru dezvoltarea Modelului Transdisciplinar al Realității / implicarea sa în cercetare.
4. <i>Principiul antidogmatismului</i> Cercetarea teoriilor, modelelor similare pentru a vedea în ce sens propria cercetare poate fi îmbunătățită.	<i>Atitudine antidogmatică</i> Sunt cercetate în permanență modele și teorii cu aspecte congruente pentru o poziționare cât mai corectă în activitate.
5. <i>Principiul etic este în același timp principiul utilității publice</i> Cercetătorul este privit în perspectiva comunității – știința trebuie împărtășită adecvat.	<i>Activitatea transdisciplinară este întotdeauna a unui subiect în comunitate / univers.</i>

²⁹ Am propus cu ocazia comemorării a 100 de ani de la nașterea lui Eugeniu Coșeriu, organizată de Asociația Cultural -Științifică „Eugenio Coșeriu” (Cluj-Napoca, 27 iulie 2021), să denumim principiul platonian „A spune lucrurile așa cum sunt”, care a susținut în „matca” sa întreg demersul coșerian, – „principiul Platon-Coșeriu”.

³⁰ Termenul (anti)dogmatic este utilizat în această situație de Coșeriu în sens peiorativ – a nu avea șabloane fixe pentru receptarea necunoscutului / înaintarea în cunoaștere.

Postulatele științei integraliste. Pentru a integra expunerea asupra epistemologiei ternare, este necesar să precizăm *postulatele științei de tip integrativ* (ternar), corespondent cu cele ale științei de tip fragmentarist (binar), pe care le-am dedus pornind de la postulatele galileene ale științei moderne, formulate acum aproape 400 de ani.

Cu precizarea că primul postulat galileean al științei moderne (pozitiviste, fragmentariste) trebuie reformulat / sau cel puțin recitit, din perspectivă integralist-transdisciplinară, astfel: „existența legilor generale, cu caracter matematic” (deoarece Galilei tocmai renunțase la universalitate, deducem astăzi, din perspectiva lui Coșeriu)³¹ – postulatele științei integraliste pe care le propun sunt, în paralel cu cele fragmentariste / galileene / moderne, după cum urmează:

1. Primului postulat galileean (reinterpretat) – „Existența legilor generale, cu caracter matematic” – îi corespunde: *existența legilor universale, cu caracter rațional* (nematematizabil în întregime – datorită zonelor de nonrezistență; putem obține aceste legi prin modelare integralist-transdisciplinară, conjugând reperele prime, ternare, ale unei situații-cheie); acest postulat dă seama de / corespunde aspectului / principiului *ontologic* al metodologiei transdisciplinare.

2. Celui de al doilea postulat galileean – „Descoperirea acestor legi prin experiență științifică” – îi corespunde: *descoperirea acestor legi exclusiv prin creativitate – înaintare de tip integrativ*; este principiul subiectului, al alegerii absolute și corespunde aspectului / principiului *logic* al metodologiei transdisciplinare (face apel la persoană / transpersonal).

3. Celui de al treilea principiu galileean – „Reproductibilitatea perfectă a datelor experimentale” – îi corespunde: *irepetabilitatea datelor /situațiilor experimentale / experiențiale („in situ”)*; complexitatea universală duce la irepetabilitatea vreunei situații, fiecare experiență fiind prin definiție unică (nereproductibilă); corespunde aspectului /principiului *epistemologic* al metodologiei transdisciplinare (relaționărilor / re-contextualizării efective).

Tabelul 3

Correspondențe: postulatele științei moderne (fragmentariste) – postulatele științei integraliste (ITD)

Postulatele științei FRAGMENTARISTE (Galileo Galilei /știința modernă)	Postulatele științei INTEGRALISTE (Modelul EITDH/C – propunere)
1. Existența legilor generale,* cu caracter matematic * Galileo Galilei a utilizat termenul „universal”, pe care îl consider nepotrivit în context (Galilei tocmai renunțase la universalitate atunci când a formulat aceste postulate)	1. Existența legilor universale, cu caracter rațional (nematematizabil în întregime – datorită zonelor de nonrezistență; putem obține aceste legi prin modelare integralist-transdisciplinară, conjugând reperele prime, ternare, ale unei situații-cheie); Acest postulat dă seama de / corespunde aspectului / principiului ONTOLOGIC al metodologiei transdisciplinare.
2. Descoperirea acestor legi prin experiență științifică	2. Descoperirea acestor legi exclusiv prin creativitate – înaintare de tip integrativ; este principiul subiectului, al alegerii absolute și corespunde aspectului / principiului LOGIC al metodologiei transdisciplinare (face apel la persoană / transpersonal).
3. Reproductibilitatea perfectă a datelor experimentale	3. Irepetabilitatea datelor /situațiilor experiențiale („in situ”) – complexitatea infinită universală duce la irepetabilitatea vreunei situații /„experiențe”, fiecare situație fiind prin definiție unică (nerepetabilă / nereproductibilă); corespunde aspectului /principiului EPISTEMOLOGIC al metodologiei transdisciplinare (relaționărilor / re-contextualizării efective).

³¹ „Existența legilor universale, cu caracter matematic” – în formularea lui Galileo Galilei. El deducea în fapt niște legi generale, și nu universale (pentru diferențierea general-universal, a se vedea Coșeriu [26, p.37]).

Aplicabilitatea epistemologiei ternare. Având în vedere deschiderile propuse de epistemologia de tip ternar, este posibilă în continuare o *reproiectare* a activităților, instituțiilor / funcționalității instituțiilor actuale, sub aspect transdisciplinar-integrativ-complex.

Am intitulat tema prezentată la Congresul al Treilea Mondial de Transdisciplinaritate „Sistematizarea Integralismului și Resistematizarea Lumii. Repere Integralist -Transdisciplinare pentru Sistemele de educație”; de unde acest „curaj” de a vorbi nu despre o nouă „organizare” modală, ci, evident, despre a conferi o nouă *funcționalitate* actului civilizării umane, a constitui în fapt nucleu/centre/rețele de civilizare integrativă prin implementarea creativă (co-participativă) a celor mai noi dezvoltări științifice capabile să redreseze problemele cu care ne confruntăm (aceasta fiind una dintre temele profunde ale congresului) – tocmai din perspectiva faptului că *Integralismul lingvistic poate servi ca reper conceptual pentru remodelarea tuturor ariilor de interes disciplinare și, deci, ministeriale – guvernamentale*. Este vorba de o implementare (analogă) a *curajului coșerian al integralismului* – care presupune aceste salturi semantice / semnificative și redefiniri spectaculoase ale realității concrete a limbajului – a materiei multidisciplinare a obiectelor de studiu / cercetare concrete, în cazul nostru (care nu mai pot fi împărțite pur și simplu în specialități / departamente, între care nu poate exista, de fapt, colaborarea necesară).

Am constituit din acest motiv, alături de profesioniști importanți, Centrul Internațional de Aplicații și Cercetare Transdisciplinar-Integrativă (CIACTI) – tocmai pentru instituirea acestor trans-rețele în diferite domenii de activitate care necesită reproiectare integrativă din situația actuală, dispersivă, în care ne aflăm (oameni, norme, instituții)³²; intenționăm promovarea unor relaționări cu alte centre importante transdisciplinare din lume în cadrul unor demersuri consistente pentru implementarea transdisciplinar-complexă a integralismului lingvistic coșerian în toate ariile de lucru multidisciplinare și, desigur, sperăm ca în acest demers să avem o colaborare cât mai deschisă cu personalități ale lingvisticii integrale din întreaga lume.³³

Implementarea conjugată a Integralismului și Transdisciplinarității în timp real, în situații concrete – adică, în Complexitate – reinstrumentează integrativ situațiile binare în care ne aflăm (și care sunt prinse tot mai mult în diverse conflicte, paradoxuri, cercuri vicioase). Contradicțiile inerente gândirii binare sunt depășite ternar (așa cum depășea Coșeriu însuși situațiile opuse), iar această reinstrumentare instituțională este posibilă exclusiv prin instituirea de rețele deschise, transinstituționale, transpolitice și transpartinice, ceea ce duce la „schimbare” în sens coșerian (răspândirea inovației); *aceste transformări înaintează exclusiv consensual, chiar dacă sunt promovate activ din perspectiva unor doctrine / instituții* (în principiu, nonguvernamentale).

Discuția în acest punct este importantă și pentru filozofia fragmentaristă (non-complexă) care susține exclusiv importanța științelor umaniste; una dintre formele pe care poate să le ia această filozofie este discred-

³² În *viziunea* CIACTI, „redresarea civilizației pornește de la cele mai mici centre de reconstrucție, prin implementarea principiilor fundamentale - universale ale omului în activitate; acestea pot fi astăzi re-articulate pornind de la principiile universale ale limbajului în accepțiune integralistă – prin intermediul metodologiei transdisciplinare. În funcție de proiectele care se dezvoltă sub acest semn, centrele de reconstrucție pot conflua la scara comunității la orice nivel – localitate, regiune, stat, continent – inclusiv la nivel planetar”. *Misiunea* instituției noastre este „reconstruirea sistematică a civilizației pornind de la principii – și anume, de la cele mai integre principii culturale universale discutate actual în lume și validate la nivel academic mondial – oferite de Integralismul Lingvistic și Transdisciplinaritate”. *Scopul* Asociației este „promovarea-implementarea instrumentală a unei noi paradigme epistemologice – Epistemologia Integralist-Transdisciplinară (EITD), rezultată prin conjugarea Integralismului Lingvistic (Eugeniu Coșeriu) cu Transdisciplinaritatea (Basarab Nicolescu) – în toate ariile de activitate umană, pe o scară cât mai largă și la toate nivelurile comunității umane”. (Statutul CIACTI va apărea pe website-ul instituției, actual în construcție [27].)

³³ Am propus aceste rețele trans-instituționale (care sunt niște instituții în sine, chiar dacă mai mult sub aspect funcțional-relațional decât organic), deoarece am constatat imposibilitatea implementării transdisciplinarității și integralismului în formatul instituțional de azi (inclusiv în universități, cu foarte puține excepții) – managerii / miniștrii / președinții instituțiilor actuale, aflați în paradigma fragmentaristă, fiind agajați în activități de tip „*termen scurt*”, care răspund inflațional de fiecare dată și, astfel, guvernările actuale ajung să fie copleșite și conflictuale – indirect, distructive. Propunerile pentru „*termen lung*”, realizabile exclusiv în baza unor noi paradigme / *viziuni*, nu pot intra în sfera de interes a instituțiilor actuale, pentru că fragmentarismul căruia sunt raliat este prin definiție lipsit de viziune (viziunea este eludată prin definiție din calculul fragmentarist, deoarece ea nu poate fi interceptată „obiectiv” prin cele cinci simțuri) și inflațional (ceea ce înseamnă că activitățile fragmentariste, prin definiție „de termen scurt”, ocupă în totalitate timpul / preocupările administrațiilor / guvernărilor actuale). Aceste termene sunt considerate sumativ de instituția fragmentaristă, pentru care obiectivele sunt accidentale / aleatorii (și nu strategice); fragmentarismul consideră, derizoriu, că termenele medii și lung vor veni oricum și se va constata atunci care sunt provocările – desigur, tot în modalitate de tip termen scurt. Dar în acest mod nu se promovează diferențierile strategice necesare pentru a crea un sens în activitate – pentru a da sens vieții noastre comunitare; este totul redus la jocul semnificare / lipsa de semnificare, în fapt primează lipsa de semnificare (și, prin urmare, de sens). Nu există posibilitatea unei viziuni noi pentru că știința fragmentaristă nu vede o problemă în gândirea (proprie) actuală. Lucrurile se dezintegrează treptat în consecință, și inevitabil, se caută derizoriu inovații – un alt joc consumptiv binar – când cea care subminează organic societatea / lumea este o paradigmă științifică (epistemologică, la bază) epuizată.

tarea finalității în altă formă decât, ideal, poezia – discreditarea unei finalități eficiente, *dar strategia instituțională – instituirii este, în fond, tot o formă de creație, care implică însă toate principiile culturii / omului considerate de Coșeriu: creativitate, alteritate, semanticitate, istoricitate și materialitate*. Implicarea pe lângă „creația pură” (Coșeriu subliniază că astfel de creație – energie pură – nu există pentru om) a alterității, semnificativității gestului uman, istoricității sale și, respectiv, materialității, nu mai pot fi discreditate din perspectivă umanistă – și numai pentru faptul că se nasc din perspectiva înțelegerii profunde a științei limbajului și conturează omul deplin, universal. Mai mult, faptul că E.Coșeriu statuează, pentru prima oară în cultură, creativitatea drept universal uman primordial (în integralismul lingvistic orice discurs / act de limbaj este creație, iar pentru epistemologia integralistă orice gest / act uman este creație) implică o responsabilizare umană de tip nou, nu doar pentru educație, ci pentru toate palierele activității umane, în acord cu deontologia universală. Dezvoltarea acestei noi epistemologii prin conjugarea conjuncțiilor congruențelor dintre materie / fizică (cuantică) și limbaj / lingvistică (integrală) ține seama de complexitatea lumii în care trăim și conferă posibilitatea articulării unui nou tip de știință care susține omul universal – știința de tip integrativ.

Câteva concluzii simple

Lingvistica Integrală / Integralismul *constitutiv* implică Transdisciplinaritatea (Integralismul este constituit transdisciplinar), iar Transdisciplinaritatea implică Lingvistica Integrală / Integralismul *instituitiv* (Transdisciplinaritatea instituie în demersul său Integralismul).

Prin urmare, *Lingvistica Integrală / Integralismul nu este posibilă în afara Transdisciplinarității* și, de asemenea, Transdisciplinaritatea nu este posibilă în afara Lingvisticii Integrale / Integralismului – cele două doctrine fiind complementare.

Nu se poate realiza în totalitate *ce este Integralismul* din interiorul lingvisticii, deoarece Integralismul răspunde, așa cum preciza și Coșeriu, întregii culturi; pentru a observa ce este Integralismul este necesar, pe de o parte, un cadru multidisciplinar diferit de lingvistică și, pe de alta, exercițiul metodologic transdisciplinar.

Metodologia transdisciplinară este momentul epistemic primordial necesar pentru a separa lingvistica (integrală) de filozofie („integrală”, implicit, și ea); științele umaniste au avut și au nevoie de această colaborare cu științele naturii (propusă de transdisciplinaritate), pentru a redeveni funcționale – începând, desigur, cu filozofia (articularea transdisciplinar-integrativă a filozofiei).

Integralismul nu poate fi *sistematizat* în totalitate din perspectiva Lingvisticii. Este necesar să „extragem” mai întâi Integralismul din lingvistică – ceea ce este posibil exclusiv cu ajutorul metodologiei transdisciplinare, căci aceasta este metodologia utilizată intuitiv de E.Coșeriu, așa cum am arătat – și abia apoi se poate aplica și lingvisticii, în demersurile ei actuale.

În final avem un aspect epistemologic esențial atașat lingvisticii (integrale) și un aspect epistemologic fundamental atașat fizicii (cuantice); cele două sunt complementare și deschid un drum nou pentru om / civilizație – cel al (recuperării) complexității. Pentru intrarea în complexitate era necesară o nouă teorie (perspectivă asupra lumii – integralistă, la acest moment istoric) și o nouă metodologie (un nou „logos” al metodelor în care trebuie să ne înscriem pentru a deveni integrativi și nu auto-subminativi – transdisciplinaritatea, în acest moment al dezvoltării științei / omului).

Aceste trei dimensiuni pot alcătui doar împreună o nouă epistemologie, pentru un tip nou de demers, cu reconsiderarea complexă a realității – fiecare dintre aspecte fiind ireductibil la celalalt. *O astfel de epistemologie este în fapt prima posibilă – complet articulabilă – prin intermediul conceptelor Lingvisticii Integrale, Transdisciplinarității și Complexității / Holomerului*, reperabilă deplin, astfel încât să poată fi utilă în mod real unui demers uman (astăzi, de tip integrativ).

Iată că *științele umaniste au avut nevoie de ajutorul (epistemologic) venit din perspectiva științelor naturii, pentru a se dezvolta din punctul în care sunt*, căci o epistemologie completă și coerentă – care să răspundă complexității – provine cu necesitate din și conjugă *toate aspectele realității*, epistemologie însemnând exact aceasta: a înțelege ce avem de făcut, din modul de a fi al realității; deducția elementară, esențială, pentru om, pornind de la ceea ce sunt /pot deveni lucrurile, a lua „modelul” / amprenta realității și a deduce elementar cum putem deveni coerenți cu ea (ceea ce se pare că este un act de creație fundamentală). Epistemologia este, în acest caz, osatura unei filozofii funcționale, „în act”, în constituire cvasipermanentă, care înseamnă cu necesitate înțelegerea complexă a ceea ce avem de făcut pentru a deveni „întregi” / integrare – într-o deontologie universală a umanului – de aceea putem vorbi, în acest sens, de o „Filozofie Integrală”, desprinsă din „siamezitatea” cu Lingvistica Integrală, cu ajutorul transdisciplinarității și respectând exigențele complexității – ea se poate deduce / ne poate însoți activ, „in vivo”, în toate situațiile de viață.

Împrejurarea că E.Coșeriu implică intuitiv impecabil transdisciplinaritatea în dezvoltarea modelului integralist al limbajului este în același timp „proba” (complexă a) transdisciplinarității; de asemenea, Transdisciplinaritatea este / poate fi proba, prin verificare directă (complexă), a validității Integralismului – aceste două aspecte complementare fundamentale pentru epistemologia ternară dezvoltându-se independent. În ce privește Holomerul – el este o „amintire din viitor” impecabilă la acel moment al deducerii sale, iar Complexitatea s-a dezvoltat independent de Transdisciplinaritate, chiar dacă au parcurs o parte din drum împreună, au colaborat „nemiscibil”, investigând autentic posibilitatea reală de raliere a conceptelor lor; colaborarea lor deplină devine posibilă abia prin intervenția celui de „al treilea termen”, Lingvistica Integrală. Întâlnirea dintre Integralism și Complexitate, respectiv, dintre autorii acestora, a avut loc prima oară în acest an, cu ocazia Congresului de transdisciplinaritate menționat, când am comemorat 100 de ani de la nașterea lui E.Coșeriu, respectiv, am aniversat 100 de ani de la nașterea lui E.Morin (în aceeași lună iulie 2021); o coincidență grăitoare alături de multe altele, pe drumul constituirii epistemologiei ternare (co-incidentele fiind congruențe ale demergerii transdisciplinare).

Lingvistica Integrală este „miracolul culturii”, deoarece pune bazele culturii și dezvoltării complexe a omului pe o fundație științifică nouă, pe care lumea nu a avut-o până acum niciodată. Foarte mulți consideră, abătuți, că știința este doar cea reduționistă, de tip modern, și abandonează lupta, cercetarea autentică, științifică desigur, dar *care răspunde de data aceasta unor valori complexe și nu reduționiste* – realității înseși, în actul fundamental uman, – pentru care axială este re-situarea omului în creativitate / *energeia* și, desigur, pe acest fir, implementarea tuturor principiilor omului sistematizate elementar cu ajutorul lingvisticii de Coșeriu.

Faptul că principiile omului nu au nicio intersecție / congruență cu știința de tip fragmentarist – pentru care „deontologia” este pur și simplu un „corp străin”, o juxtapunere benevolă de principii nesistematizate / nesistematizabile din perspectivă fragmentaristă – permite dictatura de tip modern și duce inevitabil la ea, la toate formele de discriminare și exploatare a omului de către om posibile în epoca modernă, unele foarte subtile (aplicarea acestor principii este benevolă atât timp cât nu fac parte constitutivă din știința epocii, astfel că ele nu pot fi introduse fundamental, ci doar aleatoriu în educație și în orice alt tip de dezvoltare). „Dictatura administrativă”, atunci când apare, este urmarea „dictaturii pozitivistice” în fond și se dezvoltă istoric fără de veste, prin implicarea treptată, împânzirea în toate activitățile a *fragmentarismului tehnic* (strict aplicativ, noncreativ – noncercetător, nonprincipial); acesta rejectează prin definiție orice principiu uman (cu titlu de glorie – considerând că nu pierde timpul cu „filozofii” / științe, lucruri „slabe”). Există nenumărate capcane și pentru cei care luptă direct (binar, „contra” aspectelor respective) cu aceste aspecte dictatoriale, destul de ascunse, neclare până la relevarea Integralismului; prin simpla binaritate acești opozanți susțin, de fapt, dictatura inedită/subtilă, o întrețin acerb, de aceea este importantă implementarea gândirii de tip ternar – pentru a putea crea un sens nou, transpolitic și transpartinic, conferit congruent de cele trei sisteme de gândire menționate, ireductibile.

Răspândirea Integralismului se poate realiza exclusiv prin implementare coerentă, ternară, așadar (coerența este „minim necesar și suficient” ternară – în binaritate nu este posibilă coerența) și consensuală – analogă răspândirii din schimbarea lingvistică descrisă de E.Coșeriu (care acoperă în totalitate ideea de schimbare a sistemelor, prin urmare nu ne putem aștepta ca lucrurile să se schimbe fără o abordare coerentă – strategic Integralist-Transdisciplinară a sistemelor pe care dorim să le transformăm).

Prin reperatele simple și concludente pe care le oferă sub aspectul deschiderii spre o nouă cultură și civilizație – propunerea coșeriană ar trebui asumată transdisciplinar și complex de marile instituții ale lumii – academii și universități dar și sisteme de stat (desigur, ministere ale educației în primul rând) – spre a conferi posibilitatea autentică de schimbare prin colaborare / relaționare transinstituțională, deducerea corectă a instrumentelor minim necesare și suficiente raportate coerent la complexitățile în care ne aflăm – și, consecutiv, co-participarea integrativă la decizii a tuturor celor care înțeleg să se implice (înlocuirea treptată, intențională, a modelului piramidal de organizare și decizie – absolut ineficient și chiar ridicol, la nivelul actual al culturii – cu modelul holomeric-organizațional / integralist-transdisciplinar).

Este necesară impulsivitatea acestor discuții prin rețele / grupuri de lucru trans-politice, trans-instituționale și trans-statale, pentru cultivarea unui tip nou de comunitate, cu dezvoltarea identității fiecărei părți implicate; faptul de a împrumuta pur și simplu „modele” de gestionare a ariilor de lucru ministeriale de la un stat (de cultură / istorie majoră) de către un altul (de cultură / istorie minoră, care nu ar fi capabil să se ridice prin sine) este o discuție lipsită de orice fundament. În acest context, nu poate fi vorba de translare de modele acolo unde dorim „unitate în diversitate”, ci, tocmai, este vitală cultivarea coerentă a diversității / identității (și,

totuși, este direcția pe care merg analiștii actuali și cei implicați în instituții – dat fiind faptul că nu își pot imagina ce anume poate aduce nou un stat minor; acest lucru semnifică direct faptul că analizele - politicile respective sunt lipsite de sensul fundamental, care este întotdeauna ternar).

Sub aspectul împărțirii occidentale binare a culturilor lumii în culturi „majore” și culturi „minore” (care nu relevă / susține complexitatea lucrurilor pe niveluri de realitate, deci nici posibilitatea de afirmare prin alegeri autentice, de tip ternar), ar mai fi de menționat faptul că *spațiul românesc nu aduce contribuții culturale de tip „major” nu pentru că ar fi o cultură „minoră”, ci, iată, tocmai pentru că este spațiul unor înțelegeri / realizări mult mai profunde, care depășesc, de fapt, cadrul binar menționat (inclusiv „cultura majoră”) și care țin în mod evident de o „matrice” culturală de tip ternar, universal.*

Referințe:

1. CIFOR, L. Nevoia de Coșeriu. În: *Revista română* (Iași), 1998, nr.3.
2. MUREȘAN, L. *Un model transdisciplinar al comunicării*: teză de doctorat / Coordonator Acad. Prof. Dr. Basarab Nicolescu. Universitatea Babeș - Bolyai, Facultatea de Studii Europene, Școala doctorală „Paradigma Europeană”. Cluj Napoca, 2012, http://ciret-transdisciplinarity.org/biblio/biblio_pdf/Lucia_Muresan%20_final.pdf
3. MUREȘAN, L. La systématisation de l'intégralisme et la re-systèmeatisation du monde. En: *Repères intégraliste - transdisciplinaires pour les systèmes éducatifs*, conférence au Troisième Congrès Mondial de la Transdisciplinarité, 2021, <http://www.tercercongresomundialtransdisciplinarity.mx/julio-2021/>
4. *Ibidem*, p.4-6.
5. BORCILĂ, M. Opera lui Coșeriu a învins deja veacurile. In: *Contrafort*: 10-11, Supliment Contrafort – Modelul Coșeriu. Chișinău, 2003.
6. MUREȘAN, L. *Terapia discursului și discursul terapeutic sau Eonul Blaga. Schiță pentru veacul al doilea*: teză masterală / Coordonator Prof. Mircea Borcilă și Prof. Aurel Codoban, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj Napoca, 1997 (în pregătire pentru publicare).
7. MUREȘAN, L. *Un model transdisciplinar al comunicării*: teză de doctorat http://ciret-transdisciplinarity.org/biblio/biblio_pdf/Lucia_Muresan%20_final.pdf
8. NICOLESCU, B. *Metode generale de cercetare și metodică elaborării de lucrări științifice*: curs doctoral, Facultatea de Studii Europene, Universitatea Babeș-Bolyai. Cluj-Napoca, 2008-2009.
9. NICOLESCU, B. *Noi, particula și lumea*. Iași: Junimea, 2007, p.321.
10. NICOLESCU, B. *Transdisciplinaritatea. Manifest*. Iași: Polirom, 1999, p.28.
11. *Ibidem*, p.27.
12. NICOLESCU, B. *Noi, particula și lumea*, p.327-333.
13. MUREȘAN, L. *Un model transdisciplinar al comunicării*: teză de doctorat, p.124-177.
14. NICOLESCU, B. *Noi, particula și lumea*, p.310.
15. MUREȘAN, L. *La systématisation de l'intégralisme et la re-systèmeatisation du monde*, p.11.
16. MUREȘAN, L. *Un model transdisciplinar al comunicării*: teză de doctorat, p.178-212.
17. MUREȘAN, L. *La systématisation de l'intégralisme et la re-systèmeatisation du monde*, p.8-9.
18. *Ibidem*, p.13.
19. COȘERIU, E. *Lecții de lingvistică generală*. Chișinău: ARC, 2000, p.245-246.
20. În: SARAMANDU, N. *Lingvistica Integrală*. București: Editura Fundației Culturale Române, 1996, p.13.
21. NICOLESCU, B. *Transdisciplinaritatea*, p.27.
22. MUREȘAN, L. *Un model transdisciplinar al comunicării*: teză de doctorat.
23. PLANK, Max, citat de B.Nicolescu în volumul *Noi, particula și lumea*. Iași: Junimea, 2007, p.16.
24. MUREȘAN, L. *Un model transdisciplinar al comunicării*: teză de doctorat, p.170-171.
25. AFLOROAEI, Ș. Postfață la J-L Chrétien. Fenomenologie și teologie. Iași: Polirom, 1996, p.173.
26. COȘERIU, E. *Lecții de lingvistică generală*, p.37.
27. <https://ciacti.eu/>

Date despre autor:

Lucia MUREȘAN, doctor în filozofie; membru fondator și Președinte al CIACTI, București, Romania.

E-mail: lucia.muresan@ciacti.eu

ORCID: 0000-0002-1335-1358

Prezentat la 30.09.2021